

Gyomflorisztikai adatok a Börzsöny-hegységből

NAGY József

Szent István Egyetem Kertészettudományi Kar Növénytani Tanszék – H-1118 Budapest, Ménesi út 44.

Bevezetés

A gyomflorisztika elhanyagolt területe a terepi botanikai vizsgálatoknak. A szántók, parlagok, útszélek, felhagyott vagy művelt szőlőhegyek többnyire elkerülik a természetközeli vegetációt kutató botanikusok figyelmét. Az országos szántóföldi gyomfelvételezések kutatási eredményeiből többnyire országos, illetve nagyobb tájegységeket áttekintő tanulmányokat találunk, amelyek szántóföldi gyomfajaink gyakoriságai és borítási viszonyainak változásait tárgyalják (SZENTÉY 1998, TÓTH – BENÉCSNÉ BÁRDI G. – SPILÁK 2000). A Börzsönyből HORVÁTH (1980) közölt tanulmányt málnaültetvények gyomosodási viszonyairól. Közismert, hogy a gyomflóra gyorsan reagál a gazdálkodás módjában, technológiájában bekövetkező változásokra, ezért a régi adatok csak korlátozottan használhatók. Nem meglepő, hogy a kutatót tájegységről, -és itt említendő volna számos más vidéke is az országnak, szinte alig állnak rendelkezésre gyomnövényekről irodalmi vagy herbáriumi adatok. Ez egyaránt igaz gyakorinak tekinthető fajokra, mint a *Bromus arvensis* L., vagy a *Centaurea cyanus* L. és a mára megritkultakra is. Néhány faj hegységbeli előfordulásáról pedig nincsenek korábbi ismereteink. Példa-ként a *Thesium dollinerii* Murb., a ritka *Sherardia arvensis* L. és *Misopates orontium* (L.) Raf. említhetők.

A közelmúltban uralkodó intenzív nagyüzemi gazdálkodás a gyomflórát nagy területeken elszegényítette. E vonatkozásban DANCZA (1991) és PINKE (1995, 1999) cikkei hívják fel a figyelmet az „eltűnő sokféleségre”, a veszélyeztetett, megritkult fajokra, a megőrzés lehetőségeire más országok gyakorlati példáinak bemutatásával. Napjainkban nálunk elsősorban gazdasági kényszerek okozzák az intenzív gazdálkodás területarányának csökkenését. Idővel talán a közgondolkodásban is gyökeret vernek olyan fogalmak, mint a fenntartható növekedés, biológiai-ökológiai gazdálkodás, fajdiverzitás, és ez szintén elősegítheti ritka gyomnövényeink fennmaradását.

A gyomok egy másik jelentős csoportját a tájidegen, agresszíven terjedő, országosan is gondot okozó fajok képezik. Ilyen az *Asclepias syriaca* L., *Amorpha fruticosa* L., *Solidago canadensis* L. Helyileg nincsenek kellő pontossággal dokumentálva és figyelemmel kísérve. Elterjedési adataik, előfordulási viszonyaik ismerete agresszív terjeszkedési stratégiáik miatt közvetlen természetvédelmi jelentőséggel is bír. Várható, hogy idővel a Duna-Ipoly Nemzeti Park területén is komoly költséggel kell majd egyiküket másikukat visszaszorítani. Terjedésük nyomon követése fontos feladat.

Az alábbiakban a Börzsöny területén a 90-es években végzett florisztikai adatgyűjtés érdekesebb gyomflorisztikai eredményeit adom közre. Számos más, közönségesnek tekinthető gyomfaj adatait a későbbiekben egy átfogó, a hegység növényvilágát magába foglaló munkában tervezem megjelentetni.

Módszerek, nevezéktan

A tájegység máig is az ország legerdősültebb vidékei közé tartozik. Mezőgazdasági használatban csak a hegység peremterületei és a kis kiterjedésű Szokolyai-, Kóspallagi- és Márianosztrai-medencék vannak. Ebből következően a gyomflorisztikai szempontból részletesebben vizsgált területek a következők voltak: hegységperemi területek az Ipoly-völgy Vámosmikola és Ipolydamásd közötti szakaszán, Szokolyai-medence, és részben Nagymaros, Kóspallag, Verőce községhatárai. A jelentősebb vizsgált élőhelytípusok: szántóföldek - tarlók, gazdasági okokból parlagon hagyott szántók, vadföldek, művelt és felhagyott szőlőhegyek, legelők, útszélek, községek belterületének utcái, degradált sziklagyepek voltak.

A fajlista összeállításánál alapul vettem PINKE (1995) által megadott értékes gyomnövényeink listáját, melyek közül az elsődlegesen gyomtársulásokban előfordulókat emeltem ki. Ezt a felsorolást bővítettem ki a tájegységben ritkának ítélt, egyes esetekben a hegységből még nem közölt fajok adataival, továbbá néhány ma még nem gyakori tájidegen, agresszív gyomnövény adataival. Nem szerepelnek itt azok az értékes, vagy ritka gyomfajok, (*Androsace maxima* L., *Carthamus lanatus* L., *Ornithogalum pyramidale* L., *Rapistrum perenne* (L.) Dum.) melyek adatai a korábbi cikkeimben (NAGY 1998, 1999) megjelentek. A fajok elterjedtségének megállapításához a korábbi publikációk, a Soó-féle Synopsis II.-VI. (1966-1980), valamint SIMON (1992) adatait vettem figyelembe. A terepbejárások eredményeit a MTM Növénytárának Herbarium Carpato-

Pannonicum (BP) gyűjteményében végzett adatgyűjtéssel egészítettem ki. A növénynevek és a sorszámok Soó (1980) szerint szerepelnek.

Florisztikai adatok

56. *Ranunculus arvensis* L.: Parlagon hagyott szántók ritka gyomnövénye.
Szokolya: A falu és a Pap-hegy között.
Verőce: A Nőtécsi-tó közelében, szántóföld szélén.
70. *Adonis aestivalis* L.: Szántókon, parlagokon, útszéleken szórványos.
Ipolytölgyes: Ság-oldal, szántón.
Szokolya: A falu körüli szántókon, útszéleken.
337. *Amorpha fruticosa* L.: A hegységben ma még nagyon ritka.
Verőce: Lőcs-oldal tető, legeltetett száraz cserjésben.
401. *Thymelaea passerina* (L.) Coss. et Germ.: Legeltetett, gyomos száraz gyepekben, parlagokon, útszéleken nem ritka. Főleg lajtamészkövön.
Kemence: Gomb-hegy; Nagybörzsöny: Gór-hegy.
Letkés: A Sákola-tetőre vezető erdészeti út mentén, töviskesben.
Ipolydamásd: A köfjők feletti földút mentén.
Szokolya: Szőlőhegy, Széles-mező, útszéleken.
477. *Chaerophyllum bulbosum* L.: Falvak közelében, útszéleken, árokpartokon, ruderalis növény-társulásokban gyakori. Pl.: Kemence, Vámosmikola, Nagybörzsöny, Letkés, Márianosztra, Szokolya környékén.
486. *Caucalis platycarpus* L.: Felhagyott szőlőhegyeken, degradált szikla-gyepekben szórványos. Vámosmikola-Nagybörzsöny: Gór-hegy. Szokolya: Szőlőhegy, Nagy-Kő-hegy.
493. *Bupleurum rotundifolium* L.: Szántók széléin, gyomos száraz gyepekben, igen ritka. Nagybörzsöny: Gór-hegy; Szokolya: Szőlőhegy; Verőce: Lőcs-oldal tető.
546. *Sherardia arvensis* L.: Királyházánál a Királyné-parlagján vadföldön, gabonavetésben gyűjtöttem.
618. *Althaea cannabina* L.: Cserjések növénye (KÁRPÁTI 1932).
Nagymaros és Zebegény között a Szentmihály-hegyen. 1949. Boros Á. (BP)
Verőce. 1950. Pócs T. (BP)
Nagybörzsöny: A pincéktől a horgásztóhoz vezető út mellett találtam útszéli gyalogbodzásban. A hegységben ritka.
657. *Tribulus terrestris* L.: A szokolyai vasútállomáson a sínek között. Nyilvánvalóan behurcolva. Valószínűleg a Budapest–Szob vasútvonal mentéről terjed.
658. *Mercurialis annua* L.: Nagybörzsönyben a pincesor házai közt, falak tövében láttam.
683. *Euphorbia pepus* L.: Szokolyán a kisvasút utcájában, kerítések mellett.
Kismaros: Az utcákon, házfalak tövében.
685. *Euphorbia exigua* L.: Tarlókon, parlagokon szórványos.
Nagybörzsöny: Gór-hegy; Kóspallag: Nádas-rét; Szokolya: A Szőlőhegy déli lábán parlagterületen és a Társa-mező szántóin, tarlóin.
705. *Asclepias syriaca* L.: A hegység alacsonyabb peremterületein antropogén környezetben szórványos, sehol sem tömeges.
Szokolya: Királyréten a gyümölcsös alatti autóparkoló szélén.
Nagymaros: A panoráma autótól mellett a kilátóhely közelében.
A Hatló-patak völgyében, elhagyott hétvégi telken.
728. *Asperugo procumbens* L.: Útszéli gyomnövényzetben, elég ritka.
Diósjenő: A vasútállomás mellett; Verőce: Katalin-völgy.
789. *Galeopsis ladanum* L.: Szántókon, parlagokon szórványos.
Börzsöny-hg. Ipolytölgyes. 1938. Noga T. (BP)
Kóspallag: A Békás-rét feletti gabonátáblák tarlóin.
868. *Cymbalaria muralis* G. M. Sch.: Királyréten a Fővárosi Önkormányzat üdülőjének kőfalán.
869. *Kickxia spuria* (L.) Dum.: Nagymaros: A Hatló-patak völgyben, elhagyott hétvégi telken.
870. *Kickxia elatine* (L.) Dum.: Útszéleken, parlagokon, szántókon nem ritka.
Nagybörzsöny: Gór-hegy; Szokolya: Nagy-Vasfazék-völgy, Társa-mező.
Letkés: A falu szélén a Sákola-tető felé, gyomos legelőn.
Kóspallag: A Békás-rét feletti szántókon.
876. *Misopates orontium* (L.) Raf.: Szokolya és Papphegy között, illetve a szokolyai Szőlőhegy déli lábánál elterülő szántókon, parlagokon szórványos.
911. *Veronica opaca* Fr.: A szokolyai Szőlőhegy déli lejtőjére vezető gyalogút mentén szórványos.
1102. *Camelina microcarpa* Andr.: Szántókon, parlagokon, takarmányszóráknál szórványos. Szokolya és a Szőlőhegy közötti szántókon, parlagokon.
Letkés: A Galla-tisztáson, a takarmányszóráknál.
Verőce: A Nőtécsi-tó közelében, parlagon.
1145. *Echinocystis lobata* (Michx.) Torr. et Gray: Ipolytölgyes: Néhány példány a préházaknál, üde útszéli gyomtársulásban. A Börzsöny-hegység területét tekintve első előfordulási adat, PRISZTER

- (1955) és Soó (1966–1980) munkáikban még nem jelezték.
1186. *Solidago canadensis* L.: Erdei vágásokban, magaskórósokban, égerligetek szélén, útszéleken, települések környékén szórványos. Ma még sehol sem tömeges, de terjedőben van. Szokolya: Lesvölgy, Török-patak-völgy; Szob: Bőszobi-patak-völgy; Zebegény: A falu belterületén. Nagymaros: Fehér-hegy; Verőce: Fehér-hegy, Fenyves-hegy.
1187. *Solidago gigantea* subsp. *serotina* (Ait.) McNeill: A Börzsönyben igen ritka. Letkés: A Sákola-tetőre vezető erdészeti út mentén, a felhagyott szőlőknel, régi legelőn.
1337. *Centaurea cyanus* L.: A Szokolyai-medence és az Ipoly-völgyi hegylábak szántóföldjein, parlagterületein szórványos.
1433. *Thesium dollineri* Murb.: A szokolyai Szőlőhegy déli lábán, a földút szélén, sekély talajú, lajtamészko alapkőzetű legelőn.
1434. *Phytolacca americana* L.: A Török-patak völgyében, Börzsönyliget buszmegállónál az erdőszélen elvadultan.
1456. *Silene dichotoma* Ehrh.: A szokolyai Szőlőhegy déli lábán, parlagterületen találtam.
1531. *Chenopodium botrys* L.: Szobnál a Duna partján (FEICHTINGER 1870).
Kóspallagon a temető előtti gyomos útszélén, ruderalis gyomtársulásban gyűjtöttem.
1535. *Chenopodium vulvaria* L.: Nagymaros. A házak között. 1952. Kárpáti Z. (BP)
Kemence: A főutcán, házfalak tövében láttam.
1547. *Atriplex acuminata* W. et K.: Az Ipoly-menti hegylábakon ruderalis gyomtársulásokban szórványos.
Letkés: Liliompusztánál útszéli ruderalis gyomtársulásban.
Ipolytölgyes: A Bánya-hegy alatt, a dögkút körül.
Perőcsény: A pincék közelében a falu belterületén a műút szélén.
1572. *Amaranthus albus* L.: Szob községhatárban a Kuha-tanya mellett, fiatal telepített meggyesben, mezei aszatos gyomtársulásban.
1715. *Gagea villosa* (M. B.) Duby: Zebegény felett a Szentmihály-hegy füves lejtőjén. 1951. Kárpáti Z. (BP)
A szokolyai Szőlőhegy déli lejtőjén száraz gyepekben, parlagokon.
1962. *Bromus arvensis* L.: Nógrádverőce. 1923. Boros Á. (BP)
A Szokolyai-medence szántóföldjein, parlagterületein sokfelé tömeges.
2117. *Tragus racemosus* (L.) All.: A Duna menti homokon Nagymarosig hatol be (KÁRPÁTI 1952).
Vadjárta, degradált andezitsziklagyepekben helyenként elszaporodik.
Ipolytölgyes: A Bánya-hegy nyílt andezitsziklagyepjében.
Ipolydamásd: A Széles-bérc délies kitettségű, sziklás lejtőin a Kurta-árok felett.
Nagybörzsöny: A Hosszú-bércre vezető út mentén, taposott gyomtársulásban.

Summary

Floristical data of weeds from the Börzsöny mountains

J. NAGY

The paper summarizes the more interesting weed-floristical data of research made in the 1990's, in Börzsöny, containing data about the distribution of 36 species. The main investigated habitats are the followings: ploughland-stubble, waste-land, cultivated and abandoned vineyard, pastures, road-sides, inner parts of settlements and degraded rocky grasslands.

Irodalom

- DANCSA I. (1991): A kipsztlóban lévő konkoly (*Agrostemma githago* L.) előfordulása Magyarországon. – *Növényvédelem* 27 (1): 38-41.
- FEICHTINGER S. (1870): A Börzsöny-Márianosztra trachyt hegycsoport növényzetéről – *A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1869-ben tartott 14. Nagygyűlésének Munkái*. 14: 284-296.
- HORVÁTH K. (1980): Gyombiológiai vizsgálatok Börzsöny vidéki málnaültvényekben. – *Kertgazdaság* 12 (1): 15-26.
- KÁRPÁTI Z. (1932): A Börzsöny-hegység növényföldrajzi jellemzése. – *Index Horti Botanici* 1: 29-59.
- KÁRPÁTI Z. (1952): Az Északi-hegyvidék nyugati részének növényföldrajzi áttekintése. – *Földrajzi Értesítő* 1: 289-314.
- NAGY J. (1998): Adatok a Börzsöny-hegység flórájához II. – *Kitaibelia* 3 (1): 127-128.
- NAGY J. (1999): Adatok a Börzsöny-hegység flórájához III. – *Kitaibelia* 4 (1): 65-67.
- PINKE Gy. (1995): Kísérlet a botanikai szempontból értékes gyomnövényeink összeírására. – *Acta Agronomica Óváriensis* 37 (2): 153-175.
- PINKE Gy. (1999): Veszélyeztetett szegetalis gyomnövények és fenntartásuk lehetőségei európai tapasztalatok alapján. – *Kitaibelia* 4 (1): 95-110.

- PRISZTER SZ. (1955): Az *Echinocystis lobata* újabb terjedése. – Bot. Közlem. **46** (1–2): 115–120.
- SÓÓ R. (1966-1980): A magyar flóra és vegetáció rendszertani és növényföldrajzi kézikönyve II.-VI. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 557 pp.
- SIMON T. (1992): A magyarországi edényes flóra határozója. Harasztok-virágos növények – Tankönyvkiadó, Budapest, 892 pp.
- SZENTEY L. (1998): Országos gyomfelvételezés. – In: Terpó A. et al. (eds.): Növényi ártalmak megelőzése lakó- és mezőgazdasági környezetben. Konferencia előadás összefoglalók. – GATE, Budapest – Gödöllő, pp.: 6–9.
- TÓTH Á. – BENÉCSNÉ BÁRDI G. – SPILÁK K. (2000): Gyomflóráváltozás Magyarországon az elmúlt 50 évben. – X. Növényvédelmi Fórum, Veszprémi Egyetem, Keszthely, összefoglalók p.: 81.